

Національний університет
водного господарства
та природокористування

Дослідження актуальних потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО), їхніх очікувань щодо соціального захисту та обізнаності про можливості його отримання

(реєстраційний номер 2021.01/0343)

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ експертного опитування

Вересень-жовтень 2023

Дослідження актуальних потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО), очікувань щодо соціального захисту та обізнаності про можливості його отримання виконане за проектом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

Проєкт спрямований на науково-методологічне обґрунтування та розробку прикладного інструментарію забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб, що набуває особливого суспільного значення в умовах тривалої агресії росії.

Проєкт виконується міждисциплінарною командою вчених, що об'єднує фахівців економічного та соціологічного профілю, в тому числі глибоко обізнаних з проблемами соціальної інтеграції УБД і ВПО з особистого й професійного досвіду. Кожен учасник проєкту володіє важливими професійними знаннями та контактами у соціальному середовищі, що використано для формування експертних груп, задіяних у проєкті. Загалом до проєктної групи входять: Самолюк Н.М., Грішнова О.А., Панькова О.В., Юрчик Г.М., Мазур Н.О., Кроль В.В., Рощик І.І.

ЗМІСТ

1. Методологія дослідження
2. Каталог актуальних потреб ВПО
3. Результати дослідження проблем соціального захисту ВПО
 - 3.1. Відповідність інструментів соціального захисту пріоритетним потребам ВПО
 - 3.2. Обізнаність ВПО з інструментами соціального захисту щодо задоволення своїх потреб
4. Висновки дослідження

Національний університет
водного господарства
та природокористування

1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основна мета та питання дослідження

Виявити актуальні потреби ВПО, їх очікування щодо соціального захисту та обізнаність щодо інструментів соціального захисту в розрізі задоволення основних груп потреб

Які потреби ВПО є найбільш актуальними та першочерговими?

Присвоїти ранги потребам ВПО залежно від їх важливості та першочерговості.

Оцінити рівень задоволеності потреб ВПО.

Чи відповідають гарантовані законодавством інструменти соціального захисту потребам ВПО?

Оцінити, наскільки законодавчо закріплені інструменти соціального захисту відповідають актуальним потребам (в розрізі основних груп) ВПО.

Наскільки ВПО поінформовані щодо інструментів соціального захисту?

Оцінити рівень обізнаності ВПО щодо інструментів соціального захисту.

До яких джерел інформації переважно звертаються ВПО для отримання послуг, задоволення власних потреб?

Оцінити роль базових соціальних інституцій в посиленні життєстійкості ВПО та забезпеченні їхніх базових потреб.

Дизайн дослідження

Метод	Вибірка	Цільова аудиторія	Географія	Анкета
<p>Опитування експертів проведено шляхом заповнення ними паперових анкет або онлайн-анкет в додатку Google Forms.</p> <p>Обробку результатів здійснено за допомогою табличного процесора Microsoft Excel, а узагальнення їх - безпосередньо інтелектуальною працею учасників проєкту.</p>	<p>В опитуванні взяли участь 38 експертів різного віку та статі, які проживають в різних регіонах України та представляють різні організації, що в тій чи іншій мірі долучені до вивчення та вирішення проблем ВПО.</p>	<p><i>Експерти, які представляють основні інституції, долученні до вивчення та вирішення проблем ВПО:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ органи та структури державної і регіональної влади;▪ органи місцевого самоврядування;▪ державні заклади соціального захисту населення;▪ медичні заклади;▪ волонтерські або інші громадські організації та об'єднання;▪ заклади науки та освіти, що займаються проблемами ВПО.	<ul style="list-style-type: none">▪ м. Київ та Київська область;▪ Львівська область;▪ Рівненська область;▪ Одеська область;▪ Дніпропетровська область;▪ Запорізька область;▪ Вінницька область;▪ Полтавська область;▪ Харківська область;▪ Херсонська область;▪ Чернівецька область.	<p><i>Анкета дає змогу з'ясувати думку експертів щодо:</i></p> <ul style="list-style-type: none">▪ актуальних та незадоволених потреб ВПО;▪ рівня затребуваності інструментів соціальної підтримки ВПО;▪ інформованості ВПО щодо наявних інструментів соціального захисту;▪ ролі базових соціальних інституцій в посиленні життєстійкості ВПО та забезпеченні їхніх базових потреб.

Тривалість: до 30 хвилин

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ЕКСПЕРТА

Майже 3/4 респондентів становлять жінки. Більше 2/3 опитаних складають особи середнього віку. Усі залучені до оцінювання потреб ВПО експерти мають вищу освіту, у т.ч. у 11 осіб наявний науковий ступінь.

Опитано представників 11 регіонів України. 2/3 залучених до опитування експертів проживають у м. Київ та Київській області, Львівській та Рівненській областях.

Анкетування передбачало долучення у ролі експертів респондентів, які є представників організацій, що долучаються до вивчення потреб ВПО.

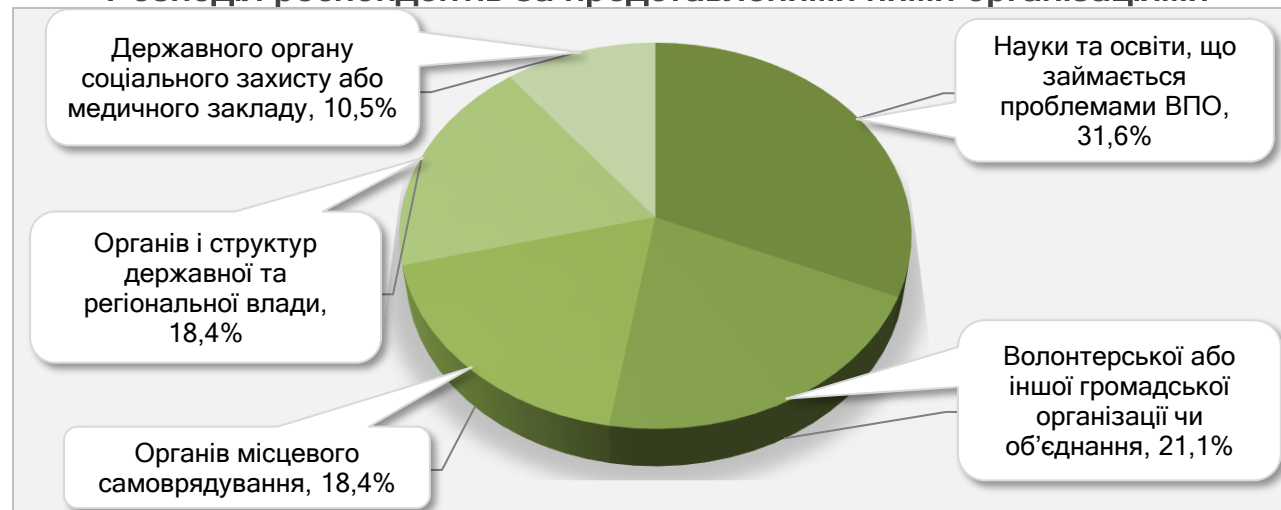
Розподіл респондентів за статево-віковими ознаками та рівнем освіти

Ознака	Категорія респондентів	Чисельність респондентів, осіб	Частка респондентів, %
Стать:	• чоловіки	10	28,9
	• жінки	28	71,1
Вік:	○ до 35 років	8	21,1
	○ 36-59 років	26	68,4
	○ 60 років і старші	4	10,5
Рівень освіти:	▪ вища освіта	38	100,0
	▪ наявність наукового ступеня	11	28,9

Розподіл респондентів за регіонами проживання

Розподіл респондентів за представленими ними організаціями

Національний університет
водного господарства
та природокористування

2. КАТАЛОГ АКТУАЛЬНИХ ПОТРЕБ ВПО

Для оцінювання актуальності та рівня задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб» попередньо визначено 11 груп потреб, з уточненням змісту окремих з них.

Оцінювання експертом важливості та першочерговості задоволення потреб ВПО передбачає присвоєння кожній групі потреб рангу від 1 (найважливіша група потреб) до 11 (найменш важлива група потреба) за умови використання кожного значення ранга лише один раз. Відкрите питання дозволяє експерту запропонувати власний варіант не врахованої, на його думку, в анкеті групи потреб ВПО із відповідним збільшенням кількості доступних для оцінювання значень рангів.

Найбільш важливою для ВПО експертами визнано потребу в забезпеченні житлом (у 76,3% відповідей для даного виду потреби зазначено ранг 1). Актуальними визначено також задоволення потреб у працевлаштуванні й трудовій реалізації (73,7% відповідей присвоєно у межах рангів 1-4).

Однак, оцінка актуальності задоволення потреб у підприємницькій активності, спрямованій як на забезпечення цих категорій громадян джерелами доходів, так й на створення вигоди іншим групам населення, не отримала чіткої закономірності в судженнях експертів. Респонденти вважають більш важливими для ВПО задоволення потреб у гуманітарному забезпеченні шляхом отримання коштів від благодійників, одягу, взуття, теплих речей, продуктів харчування (71,0% відповідей - у межах рангів 1-5) та потреб у соціальній підтримці у вигляді відновлення або призначення пенсій, пільг, соціальних виплат, доступності соціальних послуг, соціальної допомоги, наданої соціальними працівниками, отримання стороннього догляду (78,9% відповідей - у межах рангів 1-5). Відносно актуальними на думку експертів є потреби у медичній допомозі, лікуванні та реабілітації. Досить низькою є експертна оцінка важливості та пріоритетності задоволення потреб ВПО в здобутті освіти, у перекваліфікації, професійному розвитку.

Низькою для ВПО, на основі отриманої експертної оцінки, є актуальність задоволення ними потреб у правовій та інформаційно-консультаційній підтримці та допомозі (зокрема щодо відновлення втрачених документів, оформлення статусу ВПО) - 78,9% відповідей у межах рангів 7-10; в суспільній повазі та визнанні - 68,4% відповідей у межах рангів 9-11; у соціальній адаптації, інтеграції в нове соціальне середовище - 63,9% відповідей у межах рангів 9-11; в захищеності прав і свобод - 65,8% відповідей у межах рангів 9-11.

Розподіл присвоєних експертами рангів важливості та першочерговості задоволення потреб ВПО, % відповідей*

Групи потреб	Ранг, присвоєний експертами										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Потреба у забезпеченні житлом	76,3	2,6	0	2,6	0	5,3	0	2,6	0	2,6	7,9
Потреби у гуманітарному забезпеченні (кошти від благодійників, одяг, взуття, теплі речі, продукти харчування)	2,6	28,9	7,9	18,4	13,2	5,3	5,3	7,9	2,6	7,9	0
Потреба в працевлаштуванні й трудовій реалізації	2,6	39,5	26,3	5,3	5,3	5,3	7,9	2,6	5,3	0	0
Потреба у підприємницькій активності (релокація та розвиток бізнесу на новому місці, започаткування нового бізнесу)	0	2,6	10,5	23,7	7,9	7,9	5,3	23,7	7,9	2,6	7,9
Потреба у соціальній підтримці (відновлення або призначення пенсій, пільг, соціальних виплат; доступність соціальних послуг; соціальна допомога з боку соціальних працівників; сторонній догляд)	0	10,5	34,2	10,5	23,7	7,9	5,3	0	5,3	0	2,6
Потреба в медичній допомозі, лікуванні та реабілітації (збереження здоров'я; фізична та соціально-психологічна реабілітація; медпослуги)	0	0	10,5	15,8	28,9	28,9	7,9	5,3	0	2,6	0
Потреба в здобутті освіти, у перекваліфікації, професійному розвитку	2,6	0	2,6	5,3	7,9	15,8	31,6	7,9	5,3	15,8	5,3
Потреба в правовій та інформаційно-консультаційній підтримці та допомозі (відновлення втрачених документів, оформлення статусу ВПО)	2,6	0	0	10,5	7,9	7,9	15,8	34,2	13,2	7,9	0
Потреба у суспільній повазі та визнанні	2,6	7,9	7,9	0	2,6	0	2,6	7,9	26,3	15,8	26,3
Потреба у соціальній адаптації, інтеграції в нове соціальне середовище (соціальні зв'язки та комунікації, моральна підтримка в новому соціальному середовищі).	0	7,9	0	7,9	0	0	15,8	5,3	21,1	28,9	13,2
Потреба у захищеності прав і свобод.	10,5	0	0	0	2,6	15,8	2,6	2,6	13,2	15,8	36,8

*Ранги експертами присвоєно від 1 - найважливіша потреба до 11 - найменш важлива потреба.

Середній ранг важливості та першочерговості задоволення потреб ВПО*

Під час відповідей на відкрите питання троє з 38 залучених до опитування експертів запропонували свої варіанти груп потреб, які на їхню думку не були передбачені в анкеті (місця в садках і школах для дітей; забезпечення документального супроводу в оформленні даних про зруйноване житло; потреба в психологічній реабілітації; в соціальній інтеграції). З точки зору команди Проєкту, дані пропозиції є деталізацією окремих груп потреб, які попередньо передбачені в опитувальнику.

*Ранги присвоєно від 1 - найважливіша потреба до 11 - найменш важлива потреба.

Загалом спостерігається досить високий рівень узгодженості думок різних груп експертів з певними відхиленнями у наданні переваги при оцінюванні важливості потреб, забезпеченням яких зайняті представники тих чи інших інституцій (органи місцевого самоврядування - забезпечення житлом, одяг, взуття, теплі речі, продукти харчування; державні органи соціального захисту - питаннями адаптації та інтеграції ВПО у нове соціальне середовище тощо).

Розподіл середнього рангу важливості та першочерговості задоволення потреб ВПО за групами експертів*

Потреби	Середній ранг потреб за групами експертів - представників				
	волонтерських або інших громадських організацій чи об'єднань	державних органів соціального захисту та медичних закладів	органів і структур державної та регіональної влади	органів місцевого самоврядування	науки та освіти, що займається проблемами ВПО
✓ у забезпеченні житлом	4	6	2	1	2
✓ в гуманітарному забезпеченні	5	6	5	3	5
✓ у працевлаштуванні й трудовій реалізації	5	5	3	3	3
✓ у підприємницькій активності	6	8	7	5	6
✓ у соціальній підтримці	4	4	3	6	5
✓ в медичній допомозі, лікуванні та реабілітації	5	5	6	6	5
✓ у здобутті освіти, перекваліфікації, професійному розвитку	6	6	8	8	8
✓ у правовій та інформаційно-консультаційній підтримці та допомозі	7	6	8	8	7
✓ в суспільній повазі та визнанні	8	7	9	7	9
✓ у соціальній адаптації, інтеграції в нове соціальне середовище	7	6	9	9	8
✓ у захищеності прав і свобод	7	7	8	9	9

*Ранги експертами присвоєно від 1 - найважливіша потреба до 11 - найменш важлива потреба.

Кольором позначено середній ранг за відповідями певної категорії експертів, який відрізняється від загального середнього ранга більше ніж на одну позицію у бік зниження/підвищення важливості та першочерговості задоволення потреб.

За оцінкою експертів найбільш актуальними та першочерговими для ВПО (понад 50% експертних оцінок містить ранг від 1 до 6) є потреби у забезпеченні житлом, в гуманітарному забезпеченні, у соціальній підтримці, в медичній допомозі, лікуванні та реабілітації, у працевлаштуванні й трудовій реалізації та у підприємницькій активності.

Оцінювання експертом рівня задоволеності кожної з наведених потреб ВПО передбачено з використанням %-их співвідношень.

За оцінкою експертів найбільшою гострою на сьогодні є проблема щодо задоволення потреб ВПО у забезпеченні житлом. Рівно половина опитаних стверджують, що ця найактуальніша потреба не задовольняється або задовольняється дуже слабо (на рівні 0-20%), ще 31,6% експертів оцінюють рівень потреби ВПО у забезпечення житлом як досить слабкий (21-40%).

Відносно слабо задоволеними (42,1% оцінок) респонденти вважають такі взаємопов'язані потреби, як у працевлаштуванні й трудовій реалізації та у підприємницькій активності (у т. ч. релокація та розвиток бізнесу на новому місці, започаткування нового бізнесу), реалізація яких здатна забезпечити джерело отримання доходів для реалізації усіх решти потреб.

Найкраща ситуація спостерігається у задоволенні потреб ВПО щодо отримання ними соціальної підтримки (зокрема відновлення або призначення пенсій, пільг, соціальних виплат; доступності соціальних послуг; соціальної допомоги з боку соціальних працівників; забезпечення стороннім доглядом) - 57,9% експертних оцінок свідчать, що потреба задовольняється на належному рівні або практично повністю. Досить високо оцінено також задоволення переміщеними особами потреб у здобутті освіти, перекваліфікації та професійному розвитку (52,6% експертів зазначили рівень задоволення від 61% і вище, при цьому половина з них впевнені, що освітні потреби ВПО на сьогодні задовольняються практично повністю).

Задоволення решти зазначених в анкеті потреб оцінено на середньому рівні з незначним відхиленням у бік «належного рівня задоволення потреб». Водночас, за жодною групою потреб не отримано хоча б третини суджень експертів з оцінкою «потреба задовольняється практично повністю».

Розподіл експертних оцінок рівня задоволення потреб ВПО, % відповідей

Потреба ВПО	Рівень задоволеності потреби*, %				
	0-20	21-40	41-60	61-80	81-100
Потреба у забезпеченні житлом	50,0	31,6	13,2	2,6	2,6
Потреби у гуманітарному забезпеченні (кошти від благодійників, одяг, взуття, теплі речі, продукти харчування)	0	18,4	34,2	42,1	5,3
Потреба в працевлаштуванні й трудовій реалізації	7,9	34,2	47,4	10,5	0
Потреба у підприємницькій активності (релокація та розвиток бізнесу на новому місці, започаткування нового бізнесу)	7,9	34,2	42,1	15,8	0
Потреба у соціальній підтримці (відновлення або призначення пенсій, пільг, соціальних виплат; доступність соціальних послуг; соціальна допомога з боку соціальних працівників; сторонній догляд)	2,6	10,5	28,9	47,4	10,5
Потреба в медичній допомозі, лікуванні та реабілітації (збереження здоров'я; фізична та соціально-психологічна реабілітація; медпослуги)	2,6	10,5	50,0	28,9	7,9
Потреба в здобутті освіти, у перекваліфікації, професійному розвитку	5,3	0	42,1	26,3	26,3
Потреба в правовій та інформаційно-консультаційній підтримці та допомозі (відновлення втрачених документів, оформлення статусу ВПО тощо)	2,6	2,6	36,8	39,5	18,4
Потреба у суспільній повазі та визнанні	10,5	10,5	39,5	36,8	2,6
Потреба у соціальній адаптації, інтеграції в нове соціальне середовище (соціальні зв'язки та комунікації, моральна підтримка в новому соціальному середовищі)	7,9	13,2	50,0	21,1	7,9
Потреба у захищеності прав і свобод	5,3	13,2	44,7	31,6	5,3

*0-20% - потреба не задовольняється або задовольняється дуже слабо; 21-40% - потреба задовольняється слабо; 41-60% - потреба задовольняється на середньому рівні; 61-80% - потреба задовольняється на належному рівні; 81-100% - потреба задовольняється практично повністю.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВПО

3.1. Відповідність інструментів соціального захисту пріоритетним потреbam ВПО

Інструменти для задоволення потреб ВПО у забезпеченні житлом

Відповідно до чинного законодавства України задоволення потреб ВПО в житловому забезпеченні реалізується завдяки інструментам соціального захисту, що наведені в таблиці. Однак, вказані інструменти мають різний рівень відповідності реальним потребам ВПО. Результати проведеної соціальної експертизи показали, що значимість усіх законодавчо встановлених і діючих на сьогодні інструментів для житлового забезпечення ВПО у контексті відповідності їх потребам, є доволі низькою. Зокрема, за оцінками експертів в найбільшій мірі не відповідає потребам ВПО програма державної підтримки будівництва / придбання доступного житла, а також отримання грошової компенсації на придбання житла (сумарна частка оцінок експертів на рівні 1 та 2 складає відповідно 81,6% та 76,3%).

Варто зазначити, що жоден з існуючих інструментів житлозабезпечення ВПО не отримав значної частки високих оцінок на рівні 5. Близько 16% експертів вважають доволі ефективними інструментами соціального захисту ВПО, що певною мірою відповідають задоволенню їхніх потреб (на рівні бальної оцінки 4) такі інструменти як безоплатне отримання у тимчасове користування з оплатою житлово-комунальних послуг житлових приміщень та отримання податкової знижки за договором оренди житла.

Отже, діючі на сьогодні інструменти житлового забезпечення ВПО в своїй більшості є мало ефективними. Це вказує на необхідність їх перегляду в напрямі розширення їх доступності (в т.ч. фінансової) та відповідності можливостям ВПО.

Інструменти соціального захисту	Відповідність інструменту соціального захисту потребам ВПО ¹				
	1	2	3	4	5
Державна підтримка будівництва / придбання доступного житла	60,5	21,1	13,2	2,6	2,6
Надання довгострокових (до 20 років) кредитів, які надаються індивідуальним забудовникам житла на селі	36,8	36,8	18,4	2,6	5,3
Безоплатне отримання у тимчасове користування з оплатою житлово-комунальних та інших послуг житлових приміщень	21,1	31,6	31,6	15,8	0,0
Отримання у платне користування житла із житлового фонду соціального призначення	31,6	34,2	21,1	7,9	5,3
Отримання податкової знижки за договором оренди житла	36,8	28,9	13,2	15,8	5,3
Отримання грошової компенсації на придбання житла	47,4	28,9	10,5	7,9	5,3

¹ 1 - не повною мірою і неефективно задовольняє потреби, ..., 5 - повною мірою та ефективно задовольняє потреби.

Інструменти для задоволення потреб ВПО у лікуванні та реабілітації

Такий державний інструмент, як надання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я є важливим для ВПО. Експерти оцінили його ефективність достатньо високо - майже половина з них вважають, що він працює достатньо ефективно - 47,4% - повністю (5) та в основному (4) задовольняє потреби ВПО. Однак 15,8% респондентів оцінили реалізацію цього інструменту на практиці переважно і в основному негативно (сумарний показник бальних оцінок 1 та 2).

Невисокими виявилися оцінки експертів такого інструменту, як встановлення або продовження інвалідності та індивідуальної програми реабілітації за спрощеною процедурою. При тому, що 34,3% експертів зазначили, що повністю (5) або в основному (4) він відповідає потребам ВПО, проте 34,2% експертів надали негативні оцінки (сумарний показник бальних оцінок 1 та 2). Відтак ефективність такого інструменту, як встановлення або продовження інвалідності та індивідуальної програми реабілітації за спрощеною процедурою викликає сумнів. На це треба звернути увагу відповідним державним органам і структурам, які беруть участь в реалізації цього інструменту на практиці. Фактично держава застосовує принцип універсальності по відношенню до ВПО в частині надання їм відповідних послуг на рівні з іншими громадянами.

Таким чином, наявний перелік інструментів з підтримки ВПО у сфері охорони здоров'я є досить обмеженим

Результати оцінювання експертами задоволення потреб ВПО у лікуванні та реабілітації²

² 1 - не повною мірою і неефективно задовольняє потреби, ..., 5 - повною мірою та ефективно задовольняє потреби.

Інструменти для задоволення потреб ВПО у працевлаштуванні, достатньому рівні доходів, підприємницькій та трудовій реалізації

За оцінками експертів діючі інструменти соціального захисту ВПО у сфері працевлаштування, достатньому рівні доходів, підприємницькій та трудовій реалізації у своїй більшості повністю або ж в значній мірі не відповідають потребам ВПО. Зокрема, мають досить низьку оцінку експертів (сумарно за бальними оцінками 1 та 2) такі інструменти як компенсація фактичних транспортних витрат на переїзд та проходження медогляду (68,4%); компенсація роботодавцю витрат на оплату праці ВПО (68,4%); компенсація витрат роботодавцю на перепідготовку та підвищення кваліфікації ВПО (57,8%).

В той же час, серед інструментів відповідного блоку порівняно вищі оцінки експертів (сумарно за бальними оцінками 4 та 5) отримала такі інструменти, як спрощена процедура призначення допомоги по безробіттю (36,9%); одноразове отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці (34,9%); забезпечення дітей грудного віку та другого року життя з числа ВПО безкоштовним харчуванням (36,9%). Очевидно що ці інструменти не вирішують проблему формування доходів та працевлаштування ВПО безпосередньо. Відтак, можна стверджувати, що на разі дієві механізми задоволення потреб ВПО у сфері працевлаштування, достатньому рівні доходів, підприємницькій та трудовій реалізації в Україні відсутні. Це обумовлює необхідність їх перегляду в напрямі посилення їх адресності та зорієнтованості на кінцевий результат задоволення потреби.

Інструменти	Відповідність інструменту соціального захисту потребам ВПО ³				
	1	2	3	4	5
Компенсація фактичних транспортних витрат на переїзд та на проходження медогляду	39,5	28,9	23,7	2,6	5,3
Компенсація роботодавцю витрат на оплату праці працевлаштованих зареєстрованих безробітних з числа ВПО за строковими трудовими договорами	39,5	28,9	23,7	2,6	5,3
Компенсація роботодавцю витрат на перепідготовку та підвищення кваліфікації працевлаштованих зареєстрованих безробітних з числа ВПО	28,9	28,9	21,1	15,8	5,3
Спрощена процедура призначення допомоги по безробіттю	10,5	28,9	23,7	23,7	13,2
Одноразове отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці	23,7	21,1	21,1	15,8	18,4
Забезпечення дітей грудного віку та другого року життя з числа ВПО безкоштовним харчуванням	21,1	10,5	31,6	31,6	5,3

1 - не повною мірою і неефективно задовольняє потреби, ..., 5 - повною мірою та ефективно задовольняє потреби.

Інструменти для задоволення потреб ВПО у освіті та професійному розвитку

На думку більшості експертів (61%) серед діючих інструментів задоволення потреб ВПО у освіті та професійному розвитку повному (5) та практично повному (4) задоволенню потреб відповідає забезпечення безкоштовним харчуванням дітей, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних закладах. Також досить значимим інструментом за оцінками (сумарно 5 та 4) експертів є влаштування дітей ВПО у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади (47,4%); продовження освіти в інших регіонах України за рахунок держбюджету (47,4%); отримання державної цільової підтримки для здобуття вищої освіти (44,8%).

В той же час, державне замовлення на підготовку фахівців і кадрів, а також разове безоплатне навчання зі стипендіальним забезпеченням на підготовчих курсах закладів вищої освіти тривалістю до одного року з наступним вступом до закладів вищої освіти для ВПО, на думку відповідно 44,7% та 31,6% експертів, має досить низький рівень відповідності потребам ВПО (сумарно відповідає бальним оцінками 1 та 2).

Таким чином, ряд інструментів задоволення потреб ВПО у освіті та професійному розвитку відповідають потребам більшості ВПО та є ефективними (безкоштовне харчування дітей; влаштування дітей ВПО у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади; продовження освіти в інших регіонах України за рахунок держбюджету; отримання державної цільової підтримки для здобуття вищої освіти). Інші ж інструменти мають дещо нижчий рівень відповідності потребам ВПО, а відтак потребують перегляду.

Інструменти для задоволення потреб ВПО у адаптації в нове соціальної середовище

Переважає більшість експертів (55-63%) вказали на повну (5) та практично повну (4) відповідність наявних інструментів адаптації ВПО в нове соціальної середовище їх потребам. Зокрема, 63,2% експертів найбільш ефективним інструментом підтримки ВПО в цілях їх адаптації в соціальне середовище вважають призначення / збереження соціальних виплат згідно чинного законодавства (63,1%) та отримання гуманітарної та іншої допомоги (63,2%). Порівняно з іншими інструментами дещо нижчий рівень відповідності потребам ВПО мають отримання одноразової грошової допомоги та отримання щомісячної допомоги на проживання (сумарно частка експертів, які оцінили дієвість цих інструментів на рівні 1 та 2 відповідно становить 23,7% та 21,0%). Таким чином, наявні інструменти для адаптації ВПО в нове соціальної середовище є досить дієвими. Відтак, практику їх реалізації доцільно продовжити з одночасним підвищенням рівня їх відповідності чинним соціальним стандартам та гарантіям.

Інструменти	Відповідність інструменту соціального захисту потребам ВПО ⁴				
	1	2	3	4	5
Призначення / збереження соціальних виплат згідно чинного законодавства	2,6	15,8	18,4	26,3	36,8
Отримання одноразової грошової допомоги	7,9	15,8	18,4	39,5	18,4
Отримання щомісячної допомоги на проживання та інших видів підтримки	2,6	18,4	18,4	36,8	23,7
Отримання гуманітарної та іншої допомоги	2,6	5,3	28,9	39,5	23,7
Інформаційно-консультаційний супровід	2,6	7,9	34,2	31,6	23,7

1 - не повною мірою і неефективно задовольняє потреби, ..., 5 - повною мірою та ефективно задовольняє потреби.

Інструменти для задоволення потреб ВПО у суспільній повазі та визнанні

На думку експертів значимими та такими що в повній (5) та практично в повній (4) мірі відповідають потребам ВПО є наступні інструменти задоволення їх потреб у суспільній повазі та визнанні: відпустка без збереження заробітної плати тривалістю не більше 90 календарних днів у період воєнного стану (53%); отримання безкоштовної правової допомоги (65,7%), а також отримання безкоштовної психологічної допомоги і реабілітації (63,2%). В той же час, досить значна частка респондентів вказали на повну невідповідність (1) або надто низьку відповідність (2) потребам ВПО таких інструментів як заборона нарахування пені та/або штрафів на основну суму заборгованості по кредитах та позиках (36,8%), звільнення від обов'язку погашення основної суми та відсотків по іпотечним кредитам (31,6%). Отже, серед чинних інструментів задоволення потреб ВПО у суспільній повазі та визнанні частина є досить дієвими та відповідає потребам ВПО (відпустка без збереження заробітної плати тривалістю не більше 90 календарних днів у період воєнного стану; отримання безкоштовної правової допомоги; отримання безкоштовної психологічної допомоги і реабілітації). Інші ж інструменти потребують перегляду.

Інструменти соціального захисту	Відповідність інструменту соціального захисту потребам ВПО ⁵				
	1	2	3	4	5
Заборона нарахування пені та/або штрафів на основну суму заборгованості по кредитах та позиках	10,5	26,3	26,3	18,4	18,4
Звільнення від обов'язку погашення основної суми та відсотків по іпотечним кредитам	13,2	18,4	31,6	21,1	15,8
Відпустка без збереження заробітної плати тривалістю не більше 90 календарних днів у період воєнного стану	5,3	13,2	28,9	23,7	28,9
Отримання безкоштовної правової допомоги	0,0	13,2	21,1	36,8	28,9
Отримання безкоштовної психологічної допомоги і реабілітації	10,5	5,3	21,1	39,5	23,7

⁵ 1 - не повною мірою і неефективно задовольняє потреби, ..., 5 - повною мірою та ефективно задовольняє потреби.

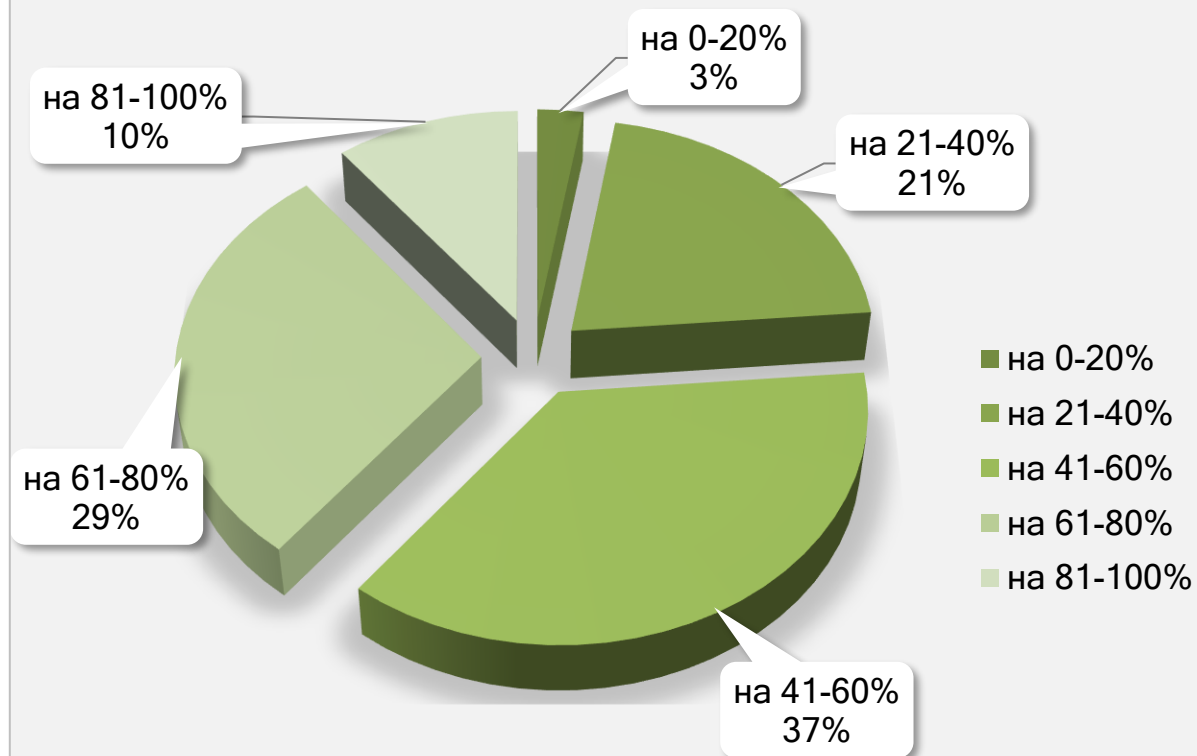

Національний університет
водного господарства
та природокористування

3.2. Обізнаність ВПО з інструментами соціального захисту щодо задоволення своїх потреб

Розподіл експертних оцінок рівня поінформованості ВПО про інструменти соціального захисту, які надає держава, % відповідей

За оцінкою більшості експертів, ВПО у середньому на 41-80% поінформовані про інструменти соціального захисту, які їм надає держава. При цьому більшість інформації для отримання послуг та задоволення власних потреб вони отримують через соціальні мережі (73,7%), під час спілкування та обміну інформацією з іншими ВПО, які переїхали в цю ж місцевість (68,4%), завдяки органам соціального захисту та соцзабезпечення на місцях (55,3%) та волонтерським й іншим профільним громадським організаціям (52,6%).

Рейтинг джерел інформації, до яких, на думку експертів, звертаються ВПО для отримання послуг й задоволення власних потреб*

*Експертам було запропоновано обрати не більше п'яти варіантів відповідей з такого деталізованого переліку:

- Інтернет-сайти новин;
- соціальні мережі (Facebook, YouTube, WhatsApp, Instagram);
- веб-сайти, інтернет-сторінки відповідальних органів влади (Мінреінтеграції, Мінсоцполітики, Державний центр зайнятості тощо);
- портал державних послуг он-лайн Дія (Є-Допомога, Є-Житло, Є-Робота тощо);
- органи соціального захисту та соцзабезпечення на місцях (веб-сайти, контактні телефони, консультування з їх працівниками);
- волонтерські та профільні громадські організації (веб-сайти, контактні телефони, консультування з їх працівниками);
- засоби масової інформації (радіо, телебачення);
- спілкування, обмін інформацією з іншими ВПО, які переїхали в цю ж місцевість.

Інших можливих варіантів отримання інформації експертами не зазначено.

Використання сучасних цифрових та мережевих інструментів в діяльності щодо задоволення потреб ВПО

Усі експерти одностайно відзначили, що в своїй професійній діяльності щодо задоволення потреб ВПО вони використовують сучасні цифрові та мережеві інструменти. До таких інструментів належать портал «Дія», мобільні застосунки, месенджери, профільні групи в соціальних мережах та месенджерах, сайти держструктур тощо. Більшість опитаних експертів (55,3%) відзначили, що використання цифрових та мережевих інструментів є невід'ємною складовою організації діяльності для комунікації, пошуку інформації, організації та координації діяльності щодо задоволення потреб ВПО. Достатньо часто використовують ІКТ, цифрові інструменти 44,7% опитаних, хоча це не є їх невід'ємною складовою організації основної діяльності.

Роль базових соціальних інституцій в посиленні життєстійкості ВПО та забезпеченні їхніх базових потреб

Експертам була надана можливість оцінити діяльність базових соціальних інституцій, спрямованих на забезпечення базових потреб ВПО та посилення їхньої життєстійкості. Пріоритетність виявилася такою: найбільш якісно організовують свою діяльність щодо забезпечення базових потреб ВПО та посилення їхньої життєстійкості гуманітарні хаби/центри надання гуманітарної допомоги для ВПО, волонтерські та благодійні організації (18,3% відповідей), на другому місці - приймаючі територіальні громади, органи місцевого самоврядування (16,5% відповідей).

Достатньо високо й рівнозначно оцінили експерти діяльність Центрів надання адміністративних і соціальних послуг населенню (ЦНАПи) та Центрів тимчасового розміщення ВПО, оперативно створені на базі навчальних закладів, санаторіїв, гуртожитків (по 11% відповідей). Респонденти акцентували на гострій необхідності у тому, щоб працівники ЦНАПів виконувати свої прямі обов'язки, узгоджували розв'язання питань щодо потреб ВПО між собою, а не влаштовували тяганину й передавали вирішення питань від кабінету в кабінет. Адже, як правило, вимушені переселенці в першу чергу звертаються до ЦНАПів з метою оформлення статусу ВПО, знаходячись у край виснаженому стані. Через травми (психологічні і фізичні) й руйнівні наслідки війни багатьом переселенцям важко зосередитися навіть на тому, щоб правильно оформити необхідні заяви, заповнити форми, зібрати документи. Це треба враховувати працівникам відповідних державних інституцій. Не достатньо високими виявилися оцінки ефективності діяльності медичних закладів різної спрямованості (для фізичної та психологічної реабілітації) - 7,9% відповідей, а також Центрів надання безоплатної правової та інформаційно-консультативної допомоги (5,5%), що негативно впливає на посилення життєстійкості ВПО, їх адаптацію та реабілітацію.

Результати соціальної експертизи показали більшу значущість діяльності органів державної влади регіонального рівня управління (Обласні ради, Обласні військові адміністрації, в т.ч. Управління праці та соціального захисту населення) порівняно з центральними, що можна пояснити більшою наближеністю до цільової групи ВПО, проте низькою виявилася оцінка діяльності Центрів зайнятості регіонального рівня щодо забезпечення потреб ВПО, громадських рад ВПО (по 4,27% відповідей), освітніх закладів (3,1%). Громадські приймальні депутатів, як соціальна інституція, практично не впливає на забезпечення базових потреб та розв'язання гострих проблем ВПО.

Національний університет
водного господарства
та природокористування

4. ВИСНОВКИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розроблена і використана учасниками проекту методика виявилася ефективною. Мету дослідження, яка полягає у виявленні актуальних потреб ВПО, їх очікувань щодо соціального захисту та обізнаності щодо інструментів соціального захисту в розрізі задоволення основних груп потреб досягнуто.

Найбільш важливою для ВПО експертами визнано потребу в забезпеченні житлом. Актуальними визначено також задоволення потреб у працевлаштуванні й трудовій реалізації, в гуманітарному забезпеченні, у соціальній підтримці, в медичній допомозі, лікуванні та реабілітації, у працевлаштуванні й трудовій реалізації та у підприємницькій активності. Низькою для ВПО, на думку експертів, є актуальність задоволення ними потреб у правовій та інформаційно-консультаційній підтримці та допомозі; в суспільній повазі та визнанні; у соціальній адаптації, інтеграції в нове соціальне середовище. Загалом спостерігається досить високий рівень узгодженості думок різних груп експертів з певними відхиленнями у наданні переваги при оцінюванні важливості потреб.

За оцінкою експертів найбільшою гострою на сьогодні є проблема щодо задоволення потреб ВПО у забезпеченні житлом. 50% опитаних стверджують, що ця найактуальніша потреба не задовольняється або задовольняється дуже слабо, ще 31,6% експертів оцінюють рівень потреби ВПО у забезпеченні житлом як досить слабкий. Відносно слабо задоволеними респонденти вважають такі взаємопов'язані потреби, як у працевлаштуванні й трудовій реалізації та у підприємницькій активності. Найкраща ситуація спостерігається у задоволенні потреб ВПО щодо отримання ними соціальної підтримки. Водночас, за жодною групою потреб не отримано хоча б третини суджень експертів з оцінкою «потреба задовольняється практично повністю».

Серед чинних механізмів підтримки ВПО найвищий рівень ефективності мають такі інструменти для задоволення потреб ВПО у адаптації в нове соціального середовище, як призначення / збереження соціальних виплат згідно чинного законодавства; отримання одноразової грошової допомоги (в т.ч. гуманітарної); отримання щомісячної допомоги на проживання та інших видів підтримки; інформаційно-консультаційний супровід ВПО.

З огляду на це, доцільно продовжити практику реалізації відповідних програм підтримки ВПО. В той же час, в цілях підвищення рівня задоволення потреб ВПО на їх основі доцільно забезпечити зростання соціальних виплат відповідно до прийнятих соціальних стандартів.

Також досить високий рівень ефективності та відповідності потребам ВПО демонструють ряд інструментів підтримки ВПО у сфері освіти та професійного розвитку, зокрема: 1) забезпечення безкоштовним харчуванням дітей, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних закладах; 2) влаштування дітей ВПО у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади; 3) продовження освіти в інших регіонах України за рахунок держбюджету; 4) отримання державної цільової підтримки для здобуття вищої освіти. Продовжуючи реалізацію вище перерахованих програм, водночас органам державної влади доцільно звернути увагу на інші інструменти підтримки ВПО у сфері освіти, які мають порівняно низький рівень ефективності та відповідності потребам ВПО. Зокрема, це державне замовлення на підготовку фахівців і кадрів, формування мережі навчальних закладів з урахуванням наявної кількості ВПО, а також разове безоплатне навчання зі стипендіальним забезпеченням на підготовчих курсах закладів вищої освіти тривалістю до одного року з наступним вступом до закладів вищої освіти для ВПО.

Серед інструментів для задоволення потреб ВПО у суспільній повазі та визнанні найбільш ефективними експерти вважають надання подовженої тривалості відпустки без збереження заробітної плати та отримання безкоштовної правової та психологічної допомоги і реабілітації. Серед чинних інструментів підтримки ВПО у сфері охорони здоров'я досить ефективним є надання їм необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я.

На жаль, практично всі чинні інструменти вирішення проблеми житлового забезпечення ВПО є досить неефективними. Це вказує на необхідність їх перегляду та трансформації в частині посилення адресності, збільшення сфери охоплення та врахування можливостей ВПО.

Більшість інструментів для задоволення потреб ВПО у працевлаштуванні, достатньому рівні доходів, підприємницькій та трудовій реалізації є мало ефективними. Зокрема, мова йде про компенсацію фактичних транспортних витрат на переїзд та на проходження медогляду; компенсацію роботодавцю витрат на оплату праці працевлаштованих зареєстрованих безробітних з числа ВПО; компенсацію роботодавцю витрат на перепідготовку та підвищення кваліфікації працевлаштованих зареєстрованих безробітних з числа ВПО. Низький рівень ефективності цих програм можна пояснити їх формальністю та переважно законодавчим закріпленням, водночас в дійсності вони або ж зовсім не реалізуються або ж масштаби охоплення ними ВПО є вкрай незначними. Виключення серед інструментів підтримки ВПО на ринку праці становлять лише спрощена процедура призначення допомоги по безробіттю, яка має порівняно вищий рівень ефективності.

Водночас, очевидно, що це лише пасивна програма підтримки ВПО, яка не вирішує проблему їх працевлаштування та формування доходів. Одноразове отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності ВПО на ринку праці фінансується за залишковим принципом та відповідно охоплює лише мізерне число ВПО в масштабах України. З огляду на значимість потреби ВПО у працевлаштуванні, достатньому рівні доходів, підприємницькій та трудовій реалізації, органам державної влади особливу увагу слід звернути саме на відповідний блок інструментів підтримки ВПО в напрямі посилення їх адресності та орієнтації на кінцевий результат.

За оцінкою більшості експертів, ВПО у середньому на 41-80% поінформовані про інструменти соціального захисту, які їм надає держава. При цьому більшість інформації для отримання послуг та задоволення власних потреб вони отримують через соціальні мережі, під час спілкування та обміну інформацією з іншими ВПО, які переїхали в цю ж місцевість, завдяки органам соціального захисту та соцзабезпечення на місцях та волонтерським й іншим профільним громадським організаціям. При цьому, усі без винятку експерти самі використовують цифрові та мережеві інструменти для комунікації, пошуку інформації, організації та координації дій щодо задоволення потреб ВПО. Більше половини з них використовують ці інструменти на постійній основі, оскільки вони є невід'ємною складовою організації їхньої професійної діяльності.

Серед базових соціальних інституцій України, що сприяють забезпеченню основних потреб ВПО та посиленню їхньої життєстійкості, найбільш ефективними експерти вважають гуманітарні хаби/центри надання гуманітарної допомоги для ВПО, волонтерські та благодійні організації, приймаючі територіальні громади, органи місцевого самоврядування. Достатньо високо й рівнозначно оцінили експерти діяльність Центрів надання адміністративних і соціальних послуг населенню (ЦНАПи) та Центрів тимчасового розміщення ВПО. Малоефективною експерти вважають діяльність Центрів зайнятості регіонального рівня щодо забезпечення потреб ВПО, громадських рад ВПО, освітніх закладів, громадських приймальній депутатів.